

УДК 342.6

Любов Красноруцька,*студентка міжнародно-правового факультету
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ПРИНЦИП ПРЕЗУМЦІЇ НЕВИНУВАТОСТІ ГРОМАДЯНИНА ТА ПРЕЗУМЦІЯ ПРАВОТИ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

У статті розглянута проблема колізії в українському законодавстві між презумпцією невинуватості громадянина, яка закріплена в Конституції України, та презумпцією правоти поліцейського, яка може підготувати ґрунт для порушення прав людини і громадянина.

Ключові слова: юридична презумпція, презумпція невинуватості, презумпція правоти поліцейського, права людини.

Постановка проблеми. Демократичні перетворення в Україні тривають, і частіше всього вони пов'язані з реформуванням органів виконавчої влади. Натепер ми можемо відзначити стрімке становлення Національної поліції, статус якої визначено в законі України "Про Національну поліцію" від 02.07.2015.

Побудова правової держави в Україні безпосередньо пов'язана з посиленням правового захисту особи. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються Конституцією України найвищою соціальною цінністю, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини проголошується головним обов'язком держави.

Зважаючи на те, що діяльність поліцейського поєднана з втручанням в особисте життя громадян, обмеженням у випадках, передбачених законом, їх прав і свобод, застосуванням заходів процесуального примусу відводиться особлива роль презумпції правоти поліцейського.

Як наслідок, виникає проблема колізії між презумпцією невинуватості громадянина, яка закріплена в Конституції України, та презумпцією правоти поліцейського, яка може підготувати ґрунт для порушення прав людини і громадянина.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Безумовно, такі великі зміни не могли залишитися без уваги сучасних науковців. Тому ми можемо спиратися на наукові праці таких відомих учених: Ю. Битяка, В. Молдована, В. Нора, О. Осауленка, Н. Сибільової, В. Гончаренка, В. Крижанівського, Н. Боброва, О. Скакун та інших. Проте комплексних досліджень із цього питання, з огляду на новітні перетворення та європейські стандарти, на жаль, немає.

Метою дослідження є з'ясування питань презумпції невинуватості громадянина і презумпції правоти поліцейського та їх співвідношення.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи останні дані Київського Міжнародного Інституту Соціології щодо рівня довіри населення до Національної поліції, можна зазначити, що він є критично низьким. Тому без перебільшення можна стверджувати, що наданням кардинально нового статусу правоохоронцем законодавець намагається поновити партнерство між органами влади та населенням. Вважаємо, що в таких умовах упровадження в правозастосування підходів щодо правоти поліцейського як служителя закону може зіграти не на користь позитивних змін. У громадян може скластися протилежне враження, адже особа, яка є завжди правою лише по праву сильного, навряд чи викликає повагу й авторитет.

Насамперед потрібно зазначити, що таке презумпція. Так, на думку О. Ф. Скакун, презумпція – це закріплене в законі припущення про наявність чи відсутність певних фактів, які мають юридичне значення [14, с. 373].

У листі Міністерства юстиції «Щодо тлумачення терміна «презумпція правомірності»» (витяг від 06.04.2011 № 3192-0-4-11-19) зазначено, що презумпції в праві – це закріплені нормами права припущення про достовірність настання певного юридичного факту. Виділяють спростовні і неспростовні презумпції. Спростовні презумпції – це припущення про існування одного факту, поки не буде встановлено інше. Неспростовні презумпції – це припущення про існування факту, навіть якщо можливо встановити інше [8].

Щодо презумпції невинуватості вважається, що вперше вона була сформульована у французькій Декларації прав людини і гро-

мадянина (1789 р.) таким чином: «Оскільки кожна людина припускається невинуватою, доки її не оголосять винуватою (судом), то у разі необхідності її арешту будь-яка надмірна строгість, не зумовлена необхідністю, повинна суворо каратися законом» [10, с. 13].

Стаття 6 Європейської конвенції про захист прав людини наголошує на тому, що кожен, обвинувачений у кримінальному правопорушенні, є невинуватим, доки його вину не буде доведено судом [6].

В українському законодавстві своє вираження вона знайшла в ст. 62 Конституції України, яка чітко встановлює, що особа вважається невинуватою у вчиненні злочину, доки її вину не буде доведено в законному порядку. Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у скоєнні злочину. Обвинувачення не ґрунтується на доказах, отриманих незаконним шляхом, а також на припущеннях [1]. Також у Кримінальному процесуальному кодексі України, в ст. 17, йдеться про те, що особа вважається невинуватою у скоєнні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено у встановленому законом порядку [2]. Але це положення характерне для кримінального права, а в адміністративному праві принцип презумпції невинуватості з'являється лише фрагментарно, з огляду на верховенство норм Конституції і те, що всі нормативно-правові акти повинні відповідати її засадам.

Потрібно згадати про те, що Конституційний Суд України ухвалив, що презумпція невинуватості поширюється також і на адміністративні правопорушення. Так, у п. 4.1 рішення Конституційного Суду України № 23-рп/2010 від 22.12.2010 зазначається, що адміністративна відповідальність в Україні та процедура притягнення до неї ґрунтуються на основних принципах Конституції України та правових презумпціях, які зумовлені дією принципу верховенства права в Україні [5].

Слід зазначити, що Європейський суд з прав людини у своєму рішенні від 10 лютого 1995 р. у справі "Алленде Рібермон проти Франції" підкреслив, що принцип презумпції невинуватості обов'язковий не лише для суду, який вирішує питання про обґрунтованість обвинувачення, а й для всіх інших органів держави [7]. Тобто цей принцип, відповідно до практики ЄСПЛ, поширюється на заяви, посадових осіб щодо проваджень, які тривають, та які можуть спонукати до суспільної думки про вину підозрюваного. При цьому згідно з позицією ЄСПЛ презумпція невинуватості не заперечує право громадськості бути поінформованою, зо-

крема, через представників влади про факти певної справи. Пункт 2 статті 6 Конвенції зобов'язує відповідні органи інформувати громадськість про перебіг справи розсудливо, обережно. У зв'язку із цим державним посадовим особам потрібно виважено добирати слова, оприлюднюючи свої заяви ще до судового розгляду справи, порушеної проти особи, та визнання її винною в тому чи іншому злочині. Таким чином, слід розрізняти повідомлення про те, що когось підозрюють у скоєнні злочину, та чітку заяву, зроблену за відсутності остаточного вироку, про те, що особа скоїла злочин.

Також І. У. Ляхович подає порівняльний аналіз презумпції невинуватості в адміністративному та кримінальному праві. Вона зазначає, що в адміністративному праві презумпцію невинуватості прямо не закріплено в законі, але про її наявність свідчать положення ст. 280 Кодексу України про адміністративні правопорушення, в якій зазначено, що орган, розглядаючи справи про адміністративні правопорушення, зобов'язаний з'ясувати, чи було вчинено адміністративне правопорушення, чи винна особа в його вчиненні, а також ст. 251, де йдеться про те, що докази по справі – це будь-які фактичні дані, на основі яких орган встановлює наявність або відсутність адміністративного правопорушення, винність особи та інші обставини, що мають значення. Усі ці докази повинна збирати особа, що проводить адміністративне розслідування [11, с. 81].

Щодо презумпції правоти поліцейського, то вона може розумітися так: обов'язок громадян виконувати законні вимоги поліцейського і лише потім оскаржувати його дії чи бездіяльність у суді. Іншими словами, презумпція правоти поліції постає перед нами як презумпція винуватості громадянина, що є антиконституційним. Водночас у цивільному праві певним чином діє презумпція винуватості і науковці виділяють її з положень статті 614 Цивільного кодексу, в якій йдеться про те, що особа є невинною, якщо доведе, що вона вжила всіх заходів для виконання зобов'язання [3].

Так, утвердження постулату презумпції винуватості полягає в тому, що законодавець у разі притягнення до адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі: 1) передбачає можливість винесення постанови без участі особи, а отже, не визначається необхідність з'ясування суб'єктивної сторони правопорушення взагалі; 2) встановлює можливість звільнення від юридичної відповідальності лише за наявності заяви іншої особи про

притягнення до відповідальності 3) передбачає визначення суб'єктом правопорушення замість особи, яка керувала транспортним засобом у момент вчинення (водія), особи, за якою зареєстровано транспортний засіб (юридичної чи фізичної); 4) встановлює виняток із необхідності враховувати обставини правопорушення, ступінь вини порушника та ряд інших обставин, врахування яких є необхідним у провадженні по інших справах; 5) передбачає, що до іноземців, які оскаржують таку постанову, має бути застосоване внесення про них інформації до бази даних осіб, яким згідно із законодавством України не дозволяється в'їзд в Україну. Причому два останні зазначені підходи стосуються не лише правопорушень, зафіксованих в автоматичному режимі, але й інших адміністративних правопорушень у цій сфері [12, с. 43].

У разі реалізації принципу правоти поліцейського виникає загроза перевищення повноважень правоохоронцем та порушення основних прав і свобод людини. Хоча поліцейські, реалізуючи основний конституційний принцип – верховенства права, зобов'язані як дотримуватися Конституції та Законів України, так і поважати індивідуальні права громадян і не вчиняти свавільних або протиправних дій.

Статистика більшості цивілізованих країн світу свідчить: далеко не всі підозри поліцейських призводять до вироку суду. Отже, якщо ми знаходимося в правовій державі, то в законі ми ніяк не можемо зафіксувати, що правоохоронець завжди правий, інакше втрачається сенс права як такого, сенс Суду як такого, сенс правової держави як такої. Якщо ж ми говоримо про підкорення законній вимозі поліцейського, то для цього вже наявна норма українського законодавства, яка передбачає відповідальність. Зокрема, в ст. 185 Кодексу України про адміністративні правопорушення йдеться про злісну непокору законному розпорядженню або вимозі поліцейського [9].

Зважаючи на Європейську практику, можна зробити висновки, що, наприклад, у Великобританії поліцейські взагалі не носять зброю – використовуються кийки, електрошоки. Підготовка триває два з половиною роки, що значно відрізняється від підготовки українських поліцейських. У законодавстві Німеччини поняття «презумпція правоти поліцейського» теж немає. Німецьких правоохоронців готують три роки, на відміну від Британії вони є озброєними, проте дотримуються чітких інструкцій.

В Україні ж підготовка Національної поліції тривала дуже короткий строк, що вже підриває певну довіру до правоохоронців:

чи можуть вони пред'являти законні вимоги, якщо здебільшого й самі не орієнтуються у законах. І цьому є безліч підтверджень.

Імператив правоти передбачає імператив безправності особи, з якою спілкується поліцейський. Потрапляючи в такі умови, більшість громадян дійсно будуть підкорятись наказам. Але є ще й злочинна меншість, для якої жити поза законом – норма. Знаючи, що до них можуть застосувати зброю, вони діятимуть на випередження. І навряд чи імператив правоти поліцейського призведе до зменшення втрат серед наших правоохоронців [13].

І звичайно, мова повинна йти про відповідальність поліцейських. Держава зобов'язана забезпечити чітку процедуру притягнення їх до відповідальності, адже з розширенням повноважень прийде і збільшення випадків порушення прав і свобод людини та громадянина.

Висновок.

Підсумовуючи вищесказане, необхідно зазначити, що презумпція невинуватості громадянина та презумпція правоти поліцейського – це два абсолютні несумісні поняття, які не можуть взаємодіяти у демократичній, правовій державі, що підтверджується безліччю нормативно-правових актів, науководослідницьких робіт як України, так і країн Європи. Вважаємо, що нашому законодавцю потрібно встановити єдиний принцип презумпції невинуватості. На нашу думку, необхідно закріпити цей принцип в адміністративному законодавстві та вдосконалити систему підготовки правоохоронних органів.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 року // Відомості Верховної Ради України. – 2012 р. – 360 с.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 (зі змінами 07.03.2018). [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>. (дата звернення 25.03.2018)
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1–212-21) від 07.12.1984 (зі змінами 06.02.2018) [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>. (дата звернення 25.03.2018)
5. Рішення Конституційного Суду України від 22.12.2010 № 23-рп/2010 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.ccu.gov.ua/docs/619>. (дата звернення 25.03.2018).
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 [Електронний ресурс] – Режим доступу :

http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
(дата звернення : 25.03.2018).

7. Постановление Европейского суда по правам человека от 10 февраля 1995 г. в деле "Аллене де Рибемон (Allenet de Ribemont) против Франции" [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://www.medialaw.kiev.ua/zmisud/ecourt/217/> (дата звернення 25.03.2018).

8. Щодо тлумачення терміна «презумпція правомірності» : Лист Міністерства юстиції(Витяг від 06.04.2011 № 3192-0-4-11-19) // База даних «Законодавство України» [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v3192323-11>. (дата звернення: 25.03.2018).

9. Дацюк С. Імператив презумпції правоти поліцейських – це реакційна політика / С. Дацюк [Електронний ресурс] – Режим доступа : https://blogs.pravda.com.ua/authors/datsuk/57e93aada6d53/view_print/.(дата звернення 14.03.2018)

10. Ларин А. М. Презумпция невиновности / А. М. Ларин. – М.: Наука, 1982. – 152 с.

11. Ляхович І. І. Адміністративна відповідальність : навчальний посібник для студ. ФНУ / І. І. Ляхович. – Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту імені Василя Стефаника, 2010. – 170 с.

12. Кравчук О. О. Презумпція винуватості у сучасному адміністративно-деліктному праві України / О. О. Кравчук // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2016. – № 1. – С. 41–47.

13. Кузьменко О. В. Презумпція правоти поліцейського / О. В. Кузьменко // Забезпечення прав і свобод людини засобами адміністративного права : матеріали науково-практичного семінару / ред. колегія : О. В. Кузьменко (голова), І. Д. Пастух, О. К. Волох. – К.: Видавничий центр "Кафедра", 2017. – 180 с.

14. Скакун О. Ф. Теорія держави і права (енциклопедичний курс): підручник / О. Ф. Скакун. – Харків: Еспада, 2006. – 766 с.

В статье рассмотрена проблема коллизии в украинском законодательстве между презумпцией невиновности гражданина, закрепленной в Конституции Украины, и презумпцией правоты полицейского, которая может подготовить почву для нарушения прав человека и гражданина.

Ключевые слова: юридическая презумпция, презумпция невиновности, презумпция правоты полицейского, права человека.

The article deals with the problem of conflict in the Ukrainian legislation between the presumption of innocence of a citizen, which is enshrined in the Constitution of Ukraine and the presumption of the right of a policeman who can prepare the ground for violation of human rights and citizenship.

Key words: legal presumption, presumption of innocence, presumption of correctness of a policeman, human rights.

